

UDK: 17.023:323 (575.1)

**Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samarradorligini oshirishda milliy o'zlikni anglash
va tarixiy ongni yuksaltirishning ijtimoiy-madaniy omillari**

Jaxongir Muxsinovich MIRAXMEDOV

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qo'qon davlat pedagogika instituti

Qo'qon, O'zbekiston

Annotatsiya

Ushbu maqolada ma'naviy-ma'rifiy ishlar samarradorligini oshirishda milliy o'zlikni anglash va tarixiy ongni yuksaltirishning ijtimoiy-madaniy omillari falsafiy tahlili qilingan. Shuningdek, Yangi O'zbekistonni barpo etishda millatning o'z milliy o'zligini anglashi uchun tarixiy, madaniy, ma'naviy qadriyatlarini to'liq qayta tiklashi va tarixiy ongni rivojlantirishni davlat siyosatida tadqiq qilishi bilan belgilanishi yoritilgan.

Tayanch so'zlar: Yangi O'zbekiston, ma'naviy-ma'rifiy ishlar, milliy o'zligini anglash, tarixiy ong, davlat siyosati, tarix falsafasi, ma'naviy qadriyat, g'oyaviy-mafkura, Uchinchi Renessans.

**Социально-культурные факторы повышения национального
самосознания и исторического сознания в повышении эффективности
духовно-просветительской работы**

Жахонгир Мухсинович МИРАХМЕДОВ

Доктор философии (PhD) по философским наукам

Кокандский государственный педагогический институт

Коканд, Узбекистан

Аннотация

В данной статье с философской точки зрения анализируется социально-культурные факторы повышения национального самосознания и исторического сознания в усилении эффективности духовно-просветительской работы. Это также определяется исследованиями в государственной политике по созданию нового Узбекистана, полному возрождению исторических, культурных, духовных ценностей и развитию исторического сознания, чтобы нация могла реализовать свою национальную идентичность.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, духовно-просветительская работа, национальное самосознание, историческое сознание, государственная политика, философия истории, духовная ценность, идейно-идеология, Третий Ренессанс.

Bugun dunyoda ro'y berayotgan iqtisodiy, mafkuraviy, g'oyaviy qarama-qarshiliklar, shu bilan birga, taraqqiyot sur'atlarining shiddatli tus olgani, o'ta

ziddiyatli jarayonlarning ta'siri mamlakatimizda ham sezilayotgani erishilgan natijalar va to'plangan boy tajribamizdan kelib chiqqan holda belgilangan maqsadlarni yana bir bor qayta ko'rib chiqishni taqazo etmoqda. Shu bois milliy o'zlikni anglashda tarixiy ong ijtimoiy-madaniy taraqqiyotning yuksak cho'qqisiga qarab rivojlanayotgan davlat va jamiyatlarning ma'naviy-ma'rifiy jarayonlaridagi roli va ahamiyati muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun millat taraqqiyotida milliy o'zlikni anglashda tarixiy ongni roli falsafiy nuqtai nazardan tadqiq qilingan.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev raisligida 2023 yilning 22 dekabr kuni Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashining kengaytirilgan yig'ilishida jahon miqyosida taraqqiyot sur'atlari shiddatli tus olgani, o'ta ziddiyatli jarayonlarning ta'siri mamlakatimizda ham sezilayotganini qayd etildi. Aytish joizki, «Tarixdan ma'lum, Vatan va xalq taqdiriga nisbatan tahdidlar kuchaygan vaziyatda aynan millat fidoyilari – uyg'oq qalbli ziyolilar, shoir va adiblar, san'at namoyandalari, ma'naviyat va ma'rifat sohasi xodimlari jasorat bilan maydonga chiqqanlar. Mamlakatimiz o'z taraqqiyotining yangi, yuksak bosqichiga kirayotgan hozirgi paytda bizga jadid bobolarimiz kabi g'arb ilm-fan yutuqlari bilan birga, milliy qadriyatlar ruhida tarbiya topgan yetuk kadrlar suv bilan havodek zarur» [1].

Mamlakatimizda milliy o'zlikni anglash va tarixiy ongni saqlash va rivojlantirish maqsadida ma'rifatparvar jadidlar g'oyalarini o'rganish va rivojlantirish bo'yicha Prezident qarori qabul qilinishi belgilandi. Shuningdek, Buxorodagi tarixiy maskanda Jadidlar merosi davlat muzeyi ochiladi, «Jadid» nomli yangi gazeta tashkil etildi. Prezident 9 ta yo'nalishda o'z fikrlarini bildirib, muhim tashabbuslarni ilgari surdi.

So'nggi yillarda Prezidentimiz keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirishda ko'plab ijtimoiy muammolarni o'rganishda milliy o'ziga xoslik muammosiga to'xtalib o'tmoqdalar. Ushbu masalalar globallashuv hodisasini, uning namoyon bo'lish xususiyatlarini, shuningdek, ularning zamonaviy jamiyatdagi oqibatlarini falsafiy tahlil qilish sharoitida alohida dolzarblikka ega. Shuning uchun milliy o'ziga xoslik milliy identifikasiyaning shakllanishi bilan uzviy bog'liqdir – bu

jarayon globallashtirish jarayonlari bilan bog'liq holda yanada murakkab va qarama-qarshi bo'lib bormoqda. Demak, odamlarning o'z xalqi tarixiga, milliy ildizlariga, qadriyatlariga va an'analariga qiziqishi, madaniy o'tmishni tiklash zarurati tobora ortib bormoqda. Bularning barchasi milliy o'ziga xoslikni shakllantirish va rivojlantirishning eng muhim omilidir.

Bugun dunyo qanchalik rivojlangani, axborot texnologiyalari o'ziga xos yuksalish bosqichiga yetgani sayin aholining, ayniqsa, yoshlarning ongini, qalbini, tafakkurini zabt etishga urinish hollari ham bor. Bu kabi yot g'oyalarga qarshi kurashishni faqatgina milliy o'zlikni anglash va tarixiy xottirani saqlagan holda amalga oshirish mumkin.

O'zbekistonning barqaror rivojlanishining har bir davrida tarixiy ong hodisasini, uning ko'lami va o'ziga xosligini turlicha belgilaydi. Tarixiy ong konsepsiyasiga kiritilgan tushunchalar majmuasi shaxsning ekzistensial tajribasiga, uning jamiyat bilan o'zaro munosabat shakllariga, eng muhimi, o'sha davrning o'ziga xos ijtimoiy sharoitlariga bog'liq. Tarixiy ong uzluksiz yangilanish holatida bo'lib, u ijtimoiy hayotning o'zgaruvchan sharoit va omillari ta'sirida ijtimoiy munosabatlarning barcha sohalari rivojlanishidan ajralmasdir.

Mamlakatimizda tarixiy ongning ijtimoiy mohiyatini yaxlit holda, shaxslar o'rtasidagi madaniy-tarixiy aloqalarning xilma-xilligi kontekstida, ijtimoiy voqelikni o'zgartirish jarayonida o'rganish kerak. Sivilizatsiya madaniyati keyingi avlodlar faoliyatida takror ishlab chiqariladi, uning ma'naviy qadriyatlarini yo'qotish jamiyatni orqaga suradi va insonning mavjudligiga tahdid soladi. Tarixiy ong madaniyatning aqliy mohiyatini ifodalovchi doimiydir, shuning uchun uni o'rganish bugungi kun muammosini aniqlashi va kelajakdagi mumkin bo'lgan tendentsiyalarni aniqlashi mumkin.

O'zbekistonda olib borilayotgan islohotlarda mafkuraviy tarixiy ongning barcha shakllari namoyon bo'lib, u ijtimoiy institutlarning birligi va mustahkamlanishi jarayonida o'zaro bog'liqlik va faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi qadriyatlar tizimini birlashtiradi. Fuqarolardagi g'oyaviy-mafkuraviy bilim va qadriyatlar ijtimoiy sohaning yaxlitligini ta'minlaydi, bu harakatning dasturiy

asosini va uni tarqatish mexanizmini o'z ichiga oladi. Ijtimoiy institutlar jamiyat siyosiy ustki tuzilishining tarkibiy qismidir. Ularning vazifasi ma'lum bir ijtimoiy tuzumning qonuniyligini asoslaydigan g'oyalarni ishlab chiqarish, ma'lum bir sinf g'oyalarini ommaviy ongda tarqatish va tasdiqlash, xatti-harakatlarning ijtimoiy texnologiyalarini, ongga ta'sir qilishning mafkuraviy usullarini ishlab chiqadi.

Avvalo, ma'naviyat va madaniyat sohasi uchun metodik asos bo'lib xizmat qiladigan milliy o'zlikni anglashda milliy g'oyani rivojlantirish bo'yicha alohida dastur-hujjat ishlab chiqilmoqda. Afsuski, ba'zi nopok guruhlar orasida diniy qarashlarni Konstitutsiya va qonunlarimizga qarshi qo'yish, dunyoviy qadriyatlarni harom deb bilishi ularga nisbatan radikal fikrlarning yashirincha shakllanishi tashvishli holat hisoblanadi.

*«Birinchi*dan, ta'lim tizimiga qaratilayotgan e'tibor izchil davom ettirilishi asnosida gender tengligini ta'minlanishi, xususan, qiz bolalarning o'qishi va kasb-hunar egallashi jamiyat rivojida muhim ahamiyat kasb etadi.

*Ikkinchi*dan, milliy o'zlikni anglash va tarixiy ongni rivojlantirish maqsadida madaniy-ma'rifiy sohadagi ishlarda hokimlarning mas'uliyati oshiriladi. Tuman va shaharlarda Ma'naviyat va ma'rifat maskanlari ishga tushiriladi. Shu maqsadda, hududlardagi 4 ta sektorga qo'shimcha ravishda ma'naviyat sektori tashkil etilishi ma'lum qilindi. Ular joylardagi Ma'naviyat va ma'rifat kengashlarining ishchi tuzilmasi sifatida faoliyat ko'rsatadi.

*Uchinchi*dan, teatr san'atini rivojlantirish bo'yicha dastur ishlab chiqiladi. Unda eng yaxshi piesalar uchun ijodiy buyurtma berish, ijodiy va yordamchi xodimlarning chet el teatrlarida mahoratini oshirish, yosh rejissyorlarni qo'llab-quvvatlash uchun Mannon Uyg'ur nomidagi mukofot ta'sis etish kabilar nazarda tutiladi. Korxonalar va muassasalarda oyning bir kuni «Teatr kuni» deb belgilanib, xodimlarning teatrlarga borishi yo'lga qo'yiladi.

*To'rtinchi*dan, kelgusi yildan har bir tumanda sahnali zal, kutubxona, kinozal va to'garak xonalari bo'lgan bittadan madaniyat markazi faoliyati yo'lga qo'yiladi. Joylardagi 600 dan ziyod badiiy havaskorlik jamoalarining moddiy-

texnik bazasini yaxshilash bo'yicha dastur qabul qilinib, bunga 100 milliard so'm yo'naltiriladi.

Beshinchidan, maqom va baxshichilik san'atini ilmiy asosda o'rganish va rivojlantirish kuchaytiriladi. Maqom, katta ashula, baxshichilik, atlas va adras, kulolchilik va zargarlik kabi an'analarni davom ettiradigan maktablar yaratiladi.

Oltinchidan, xalqaro maydonda o'zbek madaniy diplomatiyasi kengaytiriladi. Kelgusi yili Toshkentda jahon kreativ iqtisodiyotiga bag'ishlangan konferensiya, Nukusda esa «Orol madaniyati» xalqaro ilmiy anjumani o'tkaziladi. Muzeylar faoliyatini takomillashtirish bo'yicha yetti yillik dastur qabul qilinadi. Tarix muzeyi hamda San'at muzeyining yangi binolari barpo etiladi. Temuriylar tarixi hamda Tabiat muzeylarining ekspozitsiyasi yangilanadi. Alisher Navoiy nomidagi Adabiyot muzeyi kapital ta'mirlanadi. Bundan tashqari, muzeylarimizda, xususan, Islom sivilizatsiyasi markazida Birinchi va Ikkinchi Renessans, davlatchilik tarixi va buyuk allomalar faoliyati bo'yicha yangi ekspozitsiyalar tashkil qilinadi. Fransiya bilan hamkorlikda Milliy restavratsiya markazi faoliyati yo'lga qo'yiladi. Muqaddas kitob – Usmon Qur'oni sahifalari konservatsiya qilinadi. Yurtimizning ko'hna tarixiga bag'ishlangan 18 ta arxeologiya yodgorligi ochiq osmon ostidagi muzeyga aylantiriladi. Samarqandda Sohibqiron Amir Temur bog'lari qayta tiklanadi, «Buyuk ipak yo'li» muzeyi barpo etilib, Bibixonim majmuasi restavratsiya qilinadi».

Zamonaviy bosqichda shaxs va jamiyat o'rtasida ma'naviy konsensusga erishish inson hayotining individual va jamoaviy sohalarining barcha jabhalarining birligida mumkin. Shu bilan birga, umuminsoniy axloqiy va empirik me'yorlarning asosini ikki tamoyil – subyektiv va obyektiv: o'z manfaatiga intilish va jamiyatning kelajakdagi a'zolari oldidagi mas'uliyatni anglash tashkil etadi. Jamiyatning barcha a'zolari umumiy farovonlik tushunchasini har bir shaxsning rivojlanishi, uni o'zlashtirishi uchun sharoit yaratishda davlatning barcha fuqarolari manfaatlarini himoya qilish g'oyasi sifatida tushunishlari kerak.

Alohida shaxsning ma'naviy-ma'rifiy madaniyatining belgisi – o'z-o'zini anglash va rivojlantirish, fidoyilik, barcha tarixiy davrlar rivojlanishi davomida o'z

ichki dunyosini umuminsoniy madaniyat yutuqlari bilan boyitish qobiliyatidir. Insoniyatning tarixiy tajribasi u yaratgan madaniy qadriyatlarda mujassam bo'lib, insonparvarlik g'oyalarining o'zaro ta'siri va davomiyligini, ijodkorlik va mafkuraviy tafakkur erkinligini yaratishga qaratilgan ijtimoiy munosabatlarning xilma-xil shakllarini aks ettiradi. Shu bilan birga, ma'naviy dunyo chegaralarining ochilishi aholining turli ijtimoiy qatlamlari o'rtasida umumiy manfaatlar va axloqiy me'yorlarga ega bo'lgan yagona dunyoqarashning shakllanishi bilan sodir bo'ladi.

Yangi O'zbekiston taraqqiyot bosqichida tarixiy ong ijtimoiy munosabatlar tizimida markaziy o'rinni egallaydi, bundan tashqari, ijtimoiy hayotning biron-bir hodisasi uni yuzaga keltirgan tarixiy faktlarni oldindan tushunmasdan boshlanmaydi. Ijtimoiy munosabatlar rivojlanib borar ekan, u jamiyatning barcha tuzilmalariga, uning barcha sohalariga kirib boradi. Agar uni vaqt o'tishi bilan rivojlanayotgan jarayon sifatida tasavvur qilsak, jamiyatning bir holatidan ikkinchi holatiga o'tgan sari u tobora murakkablashib, ahamiyati kuchayib borishi aniq.

Taraqqiyotda *tizimlilik* tarixiy ongning ustun xususiyatidir. Tarixiy ong ijtimoiy munosabatlarning barcha shakllarining ma'naviy hayotining namoyon bo'lishini borliqning uzviy taraqqiyoti, aloqalari va qismlari birligi tabiiy va ketma-ket o'zgarib turadi [2].

Davomiylik – bu tizimning sifat xususiyati, ya'ni ma'lum bir tarixiy davrning har bir ijtimoiy jamiyati shakllanish bosqichida hozirgi elementlar bilan bir qatorda o'tmish elementlarini ham o'z ichiga oladi, ularning dinamik rivojlanishi tarixni dialektik jarayon sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi³.

Ma'naviy soha – milliy o'zlikni anglash bu yaxlit shakllanish bo'lib, uning rivojlanishi ijtimoiy munosabatlar shakllari o'rtasidagi aloqalarni o'zaro boyitish va mustahkamlash bilan birga keladi. Uning ijtimoiy dinamikasi ko'plab avlodlar qadriyat yo'nalishlarining hayotiy davomiyligi bilan belgilanadi. Axloqiy g'oyalar va tamoyillarning tiklanishi ijtimoiy hayotning ma'naviy qadriyatlarini to'plashga yordam beradi. Shu bilan birga, tarixiy zarurat ta'sirida ijtimoiy hayotning

tiklangan manzarasida shaxs va jamiyat dunyoqarashini aks ettiruvchi yangi jarayon va hodisalarda o'zgarishlar ro'y beradi.

Yangi O'zbekistonni barpo etishda milliy o'zlikni anglash va fuqarolarimizda tarixiy ongni rivojlantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalangan, mamlakatimizni modernizatsiya qilish va zamonaviy demokratik jamiyat qurish yo'lidagi murakkab va keng ko'lamli vazifalarni hal etishga qodir bo'lgan yangi avlod kadrlarini tayyorlash masalasi muhim prinsipial va hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Milliy o'zlikni anglash va tarixiy ongni rivojlantirish maqsadida yurtimizda millatlar va dinlararo tinchlik-totuvlikni mustahkamlash, ma'naviy va axloqiy tarbiyani kuchaytirish, tarixiy ildizlarimizga, milliy o'zligimizga qaytish, aholining siyosiy ongi va huquqiy madaniyatini oshirishga doir aniq maqsadga yo'naltirilgan ishlar amalga oshirilganini alohida ta'kidlash joiz.

Yangi O'zbekistonning barqaror taraqqiyotini ta'minlashda xalqimizga azaldan xos bo'lgan hamjihatlik va bag'rikenglik, mehr-oqibat, mehmondo'stlik va sahovat kabi insoniy fazilatlar yanada yorqin namoyon bo'lmoqda va bunday ma'naviy muhit odamlarning ruhi va kayfiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoev Sh. Ma'naviyat boshqa sohalardan oldinda yurishi, yangi kuchga, yangi harakatga aylanishi kerak. // 22.12.2023.

<https://president.uz/uz/lists/view/6941>

2. Novoselova V.V. Istoricheskoe soznanie kak predmet mejdissiplinarnogo issledovaniya: sbornik trudov konferensii. // Nauchnye issledovaniya: teoriya, metodika i praktika : materialy Mejdunar. nauch.-prakt. konf. (Cheboksary, 21 maya 2017 g.). V 2 t. T. 1 / redkol.: O.N. Shirokov [i dr.] – Cheboksary: Sentr nauchnogo sotrudnichestva «Interaktiv plus», 2017. – T. 1, №1. – S. 54-56. – ISBN 978-5-9500297-4-5.

3. Andreev A.L. Historical Consciousness of Contemporary Russian Society. Bulletin of the Russian Academy of Sciences. 2021. Vol. 91. No. 4. Pp. 335–343.